

РАБОКОРОВКА Ганна – кандидатка філософських наук, старший викладач кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, Військова академія (м. Одеса), 10, вул. Фонтанська дорога, м. Одеса, Україна, індекс 65009 (amadeus24@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3226-7239>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.44.16>

Бібліографічний опис статті: Рабокоровка, Г. (2022). До проблеми формування наукової раціональності. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія», № 44, 248–259, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.44.16>*

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАУКОВОЇ РАЦІОНАЛЬНОСТІ

Анотація. Метою статті є аналіз соціокультурних та когнітивних структур, які, сформувавшись у античній Греції, детермінували оформлення наукової раціональності як такої. **Методологічними** засадами дослідження виступив історико-порівняльний метод, який використовувався нами під час аналізу традиційних та нетрадиційних форм соціальності та культури, а також основні принципи герменевтики. **Наукова новизна.** Сучасне інформаційне суспільство засновано на ідеалах та нормах наукової раціональності і цілком залежить від розвитку науки та впровадження новітніх технологій. Практично все що нас оточує, задовольняє наші потреби, робить щасливими тощо в тій чи іншій мірі – результат плідної наукової роботи та наукових досягнень. Отже, сьогодні проблема формування наукової раціональності перетворюється із суто теоретичної філософської проблеми на проблему, яка має «життєво-практичний» зміст. Сучасна наука все більше прагне до саморефлексії, наполегливо намагається дослідити умови та причини свого зростання, а тому виникає нагальна потреба розглядати проблему формування та становлення наукової раціональності в широкому соціокультурному контексті, який дозволить поєднати в певну цілісність можливості філософії,

соціології пізнання, філософії культури тощо. **Висновки.** Результати нашого дослідження свідчать про те, що проблема формування наукової раціональності є на сьогодні дуже важливою і потребує серйозного обговорення та прояснення зі сторони соціології пізнання та філософії й морфології культури. Проведений нами аналіз соціальних та культурних детермінант, що призвели до появи наукової раціональності у Давній Греції, демонструє, що виникнення та розвиток науки були результатом сутнісних світоглядних, когнітивних та соціокультурних зрушень у тілі грецької традиційної соціальності та культурі. Тому на сьогодні необхідно ретельно досліджувати ці процеси, прогнозуючи розвиток та трансформацію науки на майбутнє.

Ключові слова: наукова раціональність, соціальність, культура, наука, суспільство.

RABOKOROVKA Anna – PhD in philosophy, Senior Lecture at the Department of Humanities, Social and Economic Sciences, Military Academy (Odessa), 10, Fontanskaya road, Odessa, Ukraine, postal code 65009 (amadeus24@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3226-7239>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.44.16>

To cite this article: Rabokorovka, A. (2022). Do problemy formuvannia naukovoї ratsionalnosti [To the problem of the formation of scientific rationality]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Ivana Franka. Seriya "Filosofia" – Human Studies. Series of "Philosophy": a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, № 44, 248–259, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.44.16>

TO THE PROBLEM OF THE FORMATION OF SCIENTIFIC RATIONALITY

Summary. *The purpose of the article is to analyze the socio-cultural and cognitive structures that formed in ancient Greece, determined the formation of scientific rationality as such. The methodological principles of the study are the historical-comparative method, which we used in the analysis of traditional and non-traditional forms of sociality and culture, as well as*

the basic principles of hermeneutics. Scientific novelty. The modern information society is based on the ideals and norms of scientific rationality and depends entirely on the development of science and the implementation of new technologies. Almost everything that surrounds us, satisfied our needs, makes us happy, etc. is the result of fruitful scientific work and scientific achievements. Thus, today the problem of formation of scientific rationality is transformed from a purely theoretical philosophical problem into a problem that has «life-practical» meaning. Modern science is increasingly striving for self-reflection, persistently trying to explore the conditions and causes of its growth, and therefore there is an urgent need to consider the problem of formation of scientific rationality in a broad socio-cultural context. Conclusions. The results of our study show that the problem of formation of scientific rationality is very important today and needs serious discussion and clarification by the sociology of knowledge and philosophy and morphology of culture. Our analysis of social and cultural determinants that led to the emergence of scientific rationality in ancient Greece shows that the emergence and development of science were the result of significant worldviews, cognitive and socio-cultural changes in the body of Greek traditional sociality and culture. Therefore, today it is necessary to carefully study these processes, predicting the development and transformation of science in the future.

Key words: *scientific rationality, sociality, culture, science, society.*

Постановка проблеми. Останнім часом проблема формування наукової раціональності набуває все більшої актуальності. Як зазначає сучасний німецький філософ В. Циммерлі, «основна та ключова проблема, навколо якої рухається континентально-європейська філософія наших днів, – це тема раціональності та її меж» (Цит. по: Гайденок, 2003, с. 9). Пов'язано це перш за все з тим, що сучасне інформаційне суспільство засновано на ідеалах та нормах наукової раціональності і цілком залежить від розвитку науки та впровадження новітніх технологій. Думаю, що в часи всесвітньої пандемії коронавірусу навіть скептики мали можливість у цьому наочно переконатися.

Більш того, деякі науковці сьогодні говорять вже про те, що людство остаточно вступило у фазу так званої «невидимої

науки», маючи на увазі абсолютне проникнення науки у нашу повсякденність (Писарев, Гавриленко, 2020, с. 3).

Отже, сьогодні проблема формування наукової раціональності перетворюється із суто теоретичної філософської проблеми на проблему, яка має «життєво-практичний» зміст. Сучасна наука все більш прагне до саморефлексії, наполегливо намагається дослідити умови та причини свого зростання, а тому проблема становлення та розвитку наукової раціональності стає для сучасних дослідників все більш значущою та актуальною.

Метою статті є аналіз соціокультурних та когнітивних структур, які, сформувавшись у античній Греції, детермінували оформлення наукової раціональності як такої.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема становлення та розвитку наукової раціональності має давню історію. На протязі тривалого часу вона була однією з центральних проблем філософії та історії науки. В різні часи до неї зверталися такі філософи як Е. Гуссерль, М. Вебер, А. Бергсон, М. Гайдеггер, К. Ясперс тощо. Саме вони заклали підвалини традиційного розгляду проблеми походження наукової раціональності у європейській філософії.

Кардинальні зрушення у поглядах на цю проблему відбулися у 60-х роках минулого століття, коли сформувалась парадигма постпозитивістської науки, яка була представлена такими іменами як К. Поппер, Т. Кун, П. Фейерабенд, Дж. Агассі, І. Лакатос, С. Тулмін та інші.

Сучасні філософи змінюють ракурс розгляду цієї проблеми, поєднавши можливості філософії та філософії науки з можливостями міждисциплінарних (або трансдисциплінарних) досліджень, в рамках яких виникає можливість використання різноманітних методологічних підходів, і де ця «стара» класична проблема отримує своє оформлення у матеріалі соціології пізнання, а також чисельних гносеологічних та соціокультурних досліджень. Найбільш значний внесок у вирішення проблеми формування наукової раціональності на сучасному етапі зробили такі філософи як Н.С. Автономова, П.П. Гайденко, Б.С. Грязнов, Д.Б. Зільберман, О.І. Зайцев, І.Т. Касавін, А.М. Лой, О.Л. Нікіфоров, М.В. Попович, В.Н. Порус, К.А. Свасьян, З.А. Сокулер, В.С. Стюпін тощо. Однак і сьогодні

проблема формування наукової раціональності залишається для дослідників відкритою.

Основний матеріал. Найбільш віддалені передумови формування наукової раціональності слід пов'язувати з тим інтелектуальним стрибком, що відбувся приблизно між VII–VI ст. до н.е. в античній Греції у результаті завершення процесу переходу від міфу к логосу, коли сформувались ті когнітивні конструкції, якими ми користуємося і у наш час. Недаремно сьогодні достатньо розповсюдженою є думка про те, що сучасна наука є мисленням про світ за способом давніх греків.

На початку слід наголосити на тому, що можливість оформлення наукового знання стає можливим лише в *нетрадиційних* типах цивілізацій, оскільки «для цього потрібен був особливий спосіб мислення (бачення світу), який припускав би погляд на існування ситуації буття (включаючи ситуацію соціального спілкування та діяльності) як на один з можливих проявів сутності (законів) світу, яка здатна реалізуватися у різноманітних формах, у тому числі і дуже віддалених від тих, що вже відбулися» (Стєпин, 1984, с. 150). Такий спосіб мислення принципово не міг сформуватися у кастових та деспотичних суспільствах традиційного Сходу.

Отже, у другому тисячолітті до н.е. суспільний устрій усіх традиційних суспільств у Східному Середземномор'ї був дуже схожий. У цьому сенсі Давня Греція мало чим відрізнялась від інших великих держав, таких як, Єгипет або Межиріччя. «Перед нами постає той же тип суспільного устрою, подібний спосіб життя та близька за природою людина» (Вернан, 1988, с. 30).

Ці суспільства, в глибинах яких починала формуватися преднаука, характеризувались жорстко фіксованою ієрархією відносин між індивідами, дуже повільними змінами соціальних норм, відтворенням на протязі століть традиційно сформованих форм діяльності (Стєпин, 1984, с. 150). Спосіб існування у таких суспільствах був вельми консервативним, а сама діяльність відтворювалася у формі стійких стереотипів, які століттями не зазнавали суттєвих змін.

Суттєвими ознаками преднауки, що існувала не лише у Єгипті або Вавилоні, але й в Індії та Китаї, був її рецептурно-утилітарний характер. Тобто, знання були включені у матерію

реального життя, виступали у вигляді схем, настанов, рецептів певних практичних дій і поза цим світом діяльності існувати просто не могли.

Більш того, преднаука, що виникла у цих суспільствах, з самого початку розумілася як державна справа, оскільки лише держава була зацікавлена у проведенні гідрологічних та астрономічних досліджень. В результаті цього всі зусилля спрямовувались не на зміни існуючого порядку речей або відкриття нових істин, а на збереження та підтримку традиційних форм існування.

Таким чином, потрапивши у цілковиту залежність від інтересів політичної влади, що не залишала жодного простору для «вільного споглядання», досить великі знання традиційних суспільств так і не змогли скластися у науку у справжньому сенсі цього слова.

Однак, десь починаючи з ХХ століття до н.е. у Греції починає формуватися принципово інша ситуація. Дуже повільно відбувається поступове руйнування традиційних форм соціальності. Це знаходить своє вираження у двох принципових моментах: у кількості пов'язаних у єдине ціле людей та рівні професійної майстерності.

Замість величезних палаців Пілоса та Мікен виникає невеличка за розмірами сільська громада з відповідним способом життя (Фролов, 1981, с. 23). Простір начебто звужується до карликових форм. Все це супроводжується значними втратами знань, зниженням стандартів професійної майстерності та зникненням величезної кількості професій.

Але найбільш яскравим свідченням занепаду є феномен суміщення професій, що було неймовірною річчю з точки зору традиційної соціальності. Грек з професіонала з вузькою спеціалізацією перетворюється в такого собі універсала, який залежно від необхідності може бути то воїном, то селянином, то моряком, то лікарем і т.д.¹

Деякі дослідники пояснюють це руйнування традиційного типу соціальності значною кількістю катастроф, що виникли у наслідок ворожих вторгнень (Фролов, 1981, с. 22; Вернан, 1988, с. 3).

¹ На мою думку, аналогія із сучасністю виглядає достатньо прозорою.

Однак, вторгнення та ворожі набіги, що призводили до загибелі традиційних суспільств, не були чимось винятковим у ті часи. Набіги завойовників були не виключенням, а скоріше нормою традиційного світу. До того ж «будь-яка катастрофа розвинutoї традиційної соціальності, що викликана навалами, не відмінє традицію, і на руїнах традиційної соціальності виникає однотипна у культурному відношенні, така ж сама традиційна соціальність» (Петров, 1991, с. 160).

Отже, пояснення причини руйнування традиційних форм соціальності ворожими набігами представляється нам незадовільною.

Необхідно шукати іншу причину, що руйнівним чином вплинула на глибинні основи традиційної соціальності, на її «життєвий нерв», іншими словами, на «трансляючий родинний контакт поколінь і на систему міжродинних контактів обміну» (Петров, 1991, с. 161).

Ще одним важливим фактором є, на нашу думку, географічні особливості грецької соціальності. І перш за все потрібно звернути увагу на той факт, що на відміну від інших традиційних суспільств Єгипту, Межиріччя, Китаю та інших, Греція була переважно морською країною. Вона представляла собою низку острівків, що були розсіяні у морі. Не існувало жодного грецького міста віддаленого від морського узбережжя. Недаремно, море, в перекладі з грецької, означає дорогу (Боннар, 1992, с. 55). Море – це шлях у невідоме, джерело безлічі таємниць, великої кількості загадок, що стимулює активність людського розуму та сприяє прагненню розширити межі власного пізнання.

Для прояснення подальших важливих для нашого дослідження моментів ми хотіли би звернутися до гіпотези, яку висуває М.К. Петров у своїй книзі «Мова, знак, культура».

Отже, М.К. Петров вважає, що причина, що викликала відмову від традиційного типу культури, і підштовхнула до нового вже суто європейського типу соціальності – це багатovesловий корабель, поява якого у традиційному суспільстві була цілком законною і спочатку не викликала жодних нарікань, оскільки саме такий корабель забезпечував незаперечний авторитет центральної влади, цілісність розкиданої по невеличким острівкам соціальності тощо. І лише пізніше корабель перетворився

в потужну зброю антисоціальних елементів, почавши зсередини руйнувати традицію, будучи, по суті, плаваючим островом зі своїми власними порядками, законами, правилами тощо. Будь-який корабель, як тільки він зникав за обрієм, перетворювався практично в неконтрольовану соціальну одиницю, яка зовсім не обов'язково працювала на користь традиції.

Таким чином, все це сприяло появі певних маргінальних утворень всередині традиційної соціальності, що підточували та розхитували її зсередини.

У зв'язку з цим у острівного населення виникає необхідність крім своєї професії опанувати суміжну – професію воїна – , оскільки небезпека нападу піратів була дуже високою. Уперше в історії виникає необхідність інтеграції «громадянського» типу, інтеграції, що була заснована на спільності інтересу у захисті та обороні (Петров, 1991, с. 167).

Результатом цього було виникнення десь у VIII столітті до н.е. більш крупних, у порівнянні з невеличкими роз'єднаними сільськими громадами, політичних утворень, що за загальними ознаками цілком можуть бути визначені як міста-держави або поліси (Андреев, 1979, с. 20).

Античний поліс, на відміну від міст-держав давніх цивілізацій, які цілком можна віднести до автократичних або теократичних деспотій, був порівняно невеличким об'єднанням рівних за правами громадян (декілька десятків тисяч чоловік, зазвичай значно менше) (Зайцев, 1985, с. 29).

Саме тут уперше в історії соціальне життя наповнюється динамізмом, якого не знали та не могли знати землеробські цивілізації Сходу з їх застійно-патріархальним кругообігом життя. Ремісничо-торгівельний у більшості спосіб життєдіяльності античного полісу був просякнутий духом постійного оновлення, ініціативи та суперництва.

Паралельно з цим відбувається десакралізація політичного та духовного життя, перетворення її (перш за все у свідомості простих громадян) у *людську* справу, *світську* справу².

² Хоча символічний розгляд світу все ще залишався важливим, але він поступово відсувався на другий план та замінювався спробами раціонального пояснення та переосмислення.

Більш того, якщо традиційна соціальність не знала таких понять як «унікальність», «автор», «талант», то грецька античність «уперше засвітила факел вільної особистості» (Лосев, 1963, с. 107), що, було напряду пов'язане з можливістю виникнення тут наукового знання.

В середині полісу руйнуються жорсткі традиційні норми поведінки індивідуума, що призводить до відкриття другого інтелектуального горизонту та формуванню нового соціального простору з центром на міській площі, що у греків мала назву *agora* (Вернан, 1988, с. 14).

Крім того, відтепер зусилля кожного громадянина спрямовані на те, щоб відмежуватися від традиції, проявляючи оригінальність мислення. Духом суперництва, духом агону, просякнуті у ті часи усі сфери античної культури.

Уся політична система характеризується неймовірною перевагою слова над іншими знаряддями влади (Вернан, 1988, с. 68). Завдяки утвердженню демократичного устрою, слово перетворюється в певне божество, стає ключом до влади у державі, засобом управління та володарювання над іншими. Воно набуває форму суперечки, дискусії, діалогу, передбачає наявність публіки, до якої воно як до арбітра звернене, і яка простим підняттям рук приймає остаточне рішення.

Ці обставини сприяють як розробці апарата логічного доведення, так і розробці конструювання та оперування з ідеальними об'єктами, тим самим створюючи підґрунтя для можливості оформлення у Греції науки. В.В. Ільїн справедливо зауважує: «хоча і на Давньому Сході, і в античній Греції були знання, які складно кваліфікувати як наукові з точки зору змісту, лише у Греції, а не у традиційних східних суспільствах виникли такі форми пізнавальної діяльності (систематичне доведення, раціональне обґрунтування, логічна дедукція, ідеалізація), з яких у подальшому змогла розвинути наука» (Ільїн, 1984, с. 39).

Зв'язки античного грека з навколишнім світом стають більш різноманітними, підвищується міра свободи, надається більша можливість вибору у діях. Але разом з цим стає очевидним, що не кожна практична можливість веде до успіху. Людина поступово наштовхується на певну кількість «неможливостей», що призводить з однієї сторони до виникнення заборон на ті чи

інші способи діяльності, а з іншою – до формування нормативів та відповідних їм ідеалів правильної поведінки та мислення, які зможуть у майбутньому гарантувати хоча б відносну надійність успіху у досягненні поставленої мети.

Таким чином, починає формуватися ідеал несуперечливості пізнавальної діяльності та її результатів, який зберігає своє значення і у наші дні. Видатний німецький соціолог Ніклас Луман зазначає, що свідомість сучасного вченого працює як «випадок-сортувальна-машина», яка відмовляється від багатьох своїх здогадок лише тому, що не вдається надати їм чіткого та несуперечливого формулювання (Луман, 2017, с. 222).

Несприйняття суперечливих суджень у античності вважалося звичайною справою, а підведення до протиріччя супротивника під час словесної суперечки означало лише одне – його поразку. Бесіди Сократа, який завдяки блискучому володінню цим мистецтвом незмінно виходив переможцем у словесних баталіях, представляє великий інтерес у цьому сенсі.

Також велике значення для можливості формування наукової раціональності у Греції мала заміна звичай *законом*, що мало величезний вплив на світогляд громадян античного полісу. Підпорядковуватися закону – етична норма античного грека, оскільки закон – це страж, який має охороняти єдність соціальної цілісності, тобто полісу. Закон (номос) для всіх еллінів – величезна соціальна цінність. Згадаймо слова Геракліта: «Демос має битися за номос, як за свої стіни» (Цит. по: Петров, 1991, с. 188). Відповідно у пізнавальній сфері з'ясування можливості існування необхідного, справедливого закону було для греків дуже важливою справою.

І наприкінці, хочемо звернути увагу на ще один дуже важливий момент. Якщо у східних традиційних культурах функцію регулятора духовних утворень бере на себе релігія у якості жреців, то у Греції, в умовах античного полісу, де самостійний інститут жреців так і не сформувався, цю функцію починає виконувати теоретичне знання. «Знання стає одним з важливих регуляторів соціальних відносин. Знання стає тим необхідним моментом, без якого не може тепер існувати соціальна спільність» (Гайденко, 1980, с. 133).

Таким чином, феномен виникнення наукової раціональності є не лише можливою, але й необхідною умовою функціонування

грецької соціальності. Наука у Давній Греції постає невід'ємним елементом античної культури у цілому.

Висновки. Результати нашого дослідження свідчать про те, що проблема формування наукової раціональності є на сьогодні дуже важливою і потребує серйозного обговорення та прояснення зі сторони соціології пізнання та філософії й морфології культури. Проведений нами аналіз соціальних та культурних детермінант, що призвели до появи наукової раціональності у Давній Греції, демонструє, що виникнення та розвиток науки були результатом сутнісних світоглядних, когнітивних та соціокультурних зрушень у тілі грецької традиційної соціальності та культурі. Тому на сьогодні необхідно ретельно досліджувати ці процеси, прогнозуючи розвиток та трансформацію науки на майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев Ю.В. Античный полис и восточные города-государства. Античный полис. 1979. Вып. 5. С. 8–28.
2. Вернан Ж.П. Происхождение древнегреческой мысли / Пер. с франц. Москва : Прогресс, 1988. 224 с.
3. Боннар А. Греческая цивилизация: От Иллады до Парфенона/ Пер. с франц. О.В. Волкова. Москва : Ис-во, 1992. Т. 1. 296 с.
4. Гайденко П.П. Научная рациональность и философский разум. Москва : Прогресс-Традиция, 2003. 528 с.
5. Гайденко П.П. Эволюция понятия науки: Становление и развитие первых научных программ. Москва : Наука, 1980. 568 с.
6. Зайцев А.И. Культурный переворот в Древней Греции VII–V вв. до н.э. Ленинград : ЛГУ, 1985. 208 с.
7. Ильин В.В. Проблема начала науки. Вопросы истории естествознания и техники. 1984. № 2. С. 31–42.
8. Лосев А. Ф. История античной эстетики: ранняя классика. Москва : Высшая школа, 1963. 584 с.
9. Луман Н. Эволюция науки. Эпистемология и философия науки. 2017. Т. 51. № 1. С. 213–233.
10. Петров М.К. Язык, знак, культура. Москва : Наука, 1991. 328 с.
11. Писарев А., Гавриленко С. В поисках ускользающего объекта: наука и её история. Логос. 2020. Т. 30. № 1. URL: https://logosjournal.Ru/upload/iblock/99e/Logos%201-2020_Press-7-34.pdf (дата звернення: 27.12.2021).
12. Стёпин В.С. Специфика научного познания и социокультурные предпосылки его генезиса. Наука и культура. Москва : Наука, 1984. С. 138–159.

13. Фролов Э. Д. Факел Прометей: Очерки античной общественной мысли. Ленинград : ЛГУ, 1981. 160 с.

REFERENCES

1. Andreev Yu.V. (1979). Antichnyiy polis i vostochnyye goroda-gosudarstva. [Antique polis and eastern city-states]. Antichnyiy polis, (5), S. 8–28 [in Russian].
2. Vernan Zh.P. (1988). Proishozhdenie drevnegrecheskoy myisli [Origin of Ancient Greek Thought]. (Trans.). Moskva : Progress [in Russian].
3. Bonnar A. (1992). Grecheskaya tsivilizatsiya: Ot Illadyi do Parfenona [Greek Civilization: From Illas to the Parthenon]. (O.V. Volkova, Trans.). Vol. 1. Moskva : Iskusstvo [in Russian].
4. Gaydenko P.P. (2003). Nauchnaya ratsionalnost i filosofskiy razum [Scientific rationality and philosophical reason]. Moskva : Progress-Traditsiya [in Russian].
5. Gaydenko P.P. (1980). Evolyutsiya ponyatiya nauki: Stanovlenie i razvitie pervykh nauchnykh programm [Evolution of the concept of science: Formation and development of the first scientific programs]. Moskva : Nauka [in Russian].
6. Zaytsev A.I. (1985). Kulturnyy perevorot v Drevney Gretsii VII-V vv. do n.e. [Cultural upheaval in ancient Greece VII-V centuries B.C.]. Leningrad : LGU [in Russian].
7. Ilin V.V. (1984). Problema nachala nauki [The problem of the beginning of science]. Voprosy istorii estestvoznaniya i tehniki, (2), S. 31–42 [in Russian].
8. Losev A. F. (1963). Istoriya antichnoy estetiki: rannyya klasika [History of ancient aesthetics: early classics]. Moskva : Vysshaya shkola [in Russian].
9. Luman N. (2017). Evolyutsiya nauki [Evolution of science]. Epistemologiya i filosofiya nauki, Vol. 51(1), 215–233 [in Russian].
10. Petrov M.K. (1991). Yazyk, znak, kultura [Language, sign, culture]. Moskva : Nauka [in Russian].
11. Pisarev A., Gavrilenko S. (2020). V poiskah uskolzayushego ob'ekta: nauka i eyo istoriya [In search of an evanescent object: science and its history]. Logos, Vol.30. (1). Retrieved December 27, 2021, from https://logosjournal.Ru/upload/iblock/99e/Logos%201-2020_Press-7-34.pdf [in Russian].
12. Styopin V.S. (1984). Spetsifika nauchnogo poznaniya i sotsiokulturnyye predposylki ego genezisa [The specificity of scientific knowledge and the sociocultural prerequisites for its genesis]. Nauka i kultura. Moskva : Nauka, S. 138–159 [in Russian].
13. Frolov E. D. (1981). Fakel Prometeya: Ocherki antichnoy obschestvennoy myisli [Torch of Prometheus: Essays on ancient social thought]. Leningrad : LGU [in Russian].